

Engagement, ongelijkheid en digitale methoden

Nieuwe wegen in de Economische en Sociale Geschiedenis

Jeroen Touwen

TSEG 15 (2-2): 89-96

DOI: 10.18352/TSEG.1023

Je kunt onmogelijk voorspellen waar toekomstige generaties historici zich mee bezig zullen houden maar je kunt wel stilstaan bij waarneembare trends in het vakgebied. Omdat veranderingen in thema's of methodes zich relatief traag voltrekken en voor een belangrijk deel worden gevoed door de belangstelling van de onderzoekers, is het nuttig om zo nu en dan stil te staan bij de ontwikkelingen in het onderzoek en daar een agenda aan vast te knopen. De inzenders van deze prijsvraag over nieuwe ontwikkelingen in de Economische en Sociale Geschiedenis blijken gefascineerd door Piketty, door maatschappelijke problemen en door de nieuwe methoden die digitalisering mogelijk maakt. De studiemiddag op het IISG op 10 november 2017 leidde tot een oogst aan fraaie artikelen die in dit nummer gebundeld zijn.

Het begint bijna een traditie te worden. In 2007 organiseerden het IISG en het N.W. Posthumus Instituut óók een discussiemiddag over de toekomst. Via een prijsvraag, een studiemiddag en publicatie van de bijdragen in TSEG werden jonge historici uitgenodigd om mee te denken over de richting waarin het vakgebied zich zou moeten ontwikkelen.¹ Tien jaar later besloot het TSEG om dit initiatief te herhalen. Terwijl in 2007 de oogst vrij mager was, kwamen er in 2017 maar liefst dertien inzendingen binnen.² Samen met Jan Lucassen en Gita Deneckere had ik

1 De bijdragen uit 2007 zijn terug te vinden in het discussiedossier 'Economische geschiedenis voor de eenentwintigste eeuw', TSEG 5;2 (2008) 87-163.

2 Op de studiemiddag in 2007 werden uit de zes inzendingen slechts twee uitgenodigd om een paper te presenteren: Ewout Frankema en Jan Pieter Smits, die samen een artikel hadden geschreven over cultuur en economische groei in Afrika, en ondergetekende met een beschouwing over Douglass North en

de eer om in de jury te zitten die uit de inzendingen een selectie maakte van de vijf papers die op de studiemiddag konden worden gepresenteerd. Vier van deze papers zijn uiteindelijk in deze publicatie terecht gekomen.

De vragen die aan de orde kwamen gingen om te beginnen over de inhoud: op welke thema's zou de economische en sociale geschiedenis zich in de komende tijd moeten richten? Is het belangrijk om in te spelen op de grote maatschappelijke vragen van dit moment? Sommige van de thema's die nu bij wetenschappers in de belangstelling staan, zoals migratie, veerkracht en kwetsbaarheid bij crises, duurzaamheid, inkomensongelijkheid en de inclusiviteit van burgerschap, lijken hierdoor geïnspireerd. Maar het kan ook zo zijn dat onderzoekagenda's dreigen te versmallen als we ze voortdurend langs de meetlat leggen van het maatschappelijk nut. Welke vervolgstappen zijn te zetten in relatief recente thema's zoals de wereldgeschiedenis en de sociale en economische geschiedenis van niet-westerse gebieden?

Wat betreft benadering en methode ligt de koers niet vast. Wat zijn de bronnen, data en de nieuwe technieken voor de toekomst? Blijft de insteek gericht op het comparatief onderzoek en de lange termijnanalyses die de afgelopen jaren verschenen? Of kunnen we beter meer de diepte ingaan met een in tijd en ruimte afgebakende casus? Ligt de toekomst in interdisciplinariteit en het combineren van historische invalshoeken met andere disciplines? Is het wenselijk om andere wetenschappers (sociale wetenschappers, archeologen, biologen, antropologen) bij het onderzoek te betrekken, of ligt onze kracht in de eigen, historische expertise? Hoe verhoudt de aandacht voor sociale en culturele factoren, in aanvulling op de 'harde' cliometrie? Hoe verhoudt zich dat tot het groeiende belang van 'big data' en de analyse daarvan via kwantitatieve methoden?

De inzendingen uit 2017 maakten veel gebruik van deze door de *TSEG*-redactie aangedragen thema's. In 2007 lag het accent veel sterker op de economische geschiedenis. Tien jaar geleden stelde Jan Luiten van Zanden in zijn inleiding bij het toekomstdossier dat de opmars van de econometrie door alle drie de auteurs als gezichtsvernauwend werd gezien. Het 'methodologisch pluralisme' werd beter gevonden dan eenzijdige dominantie door de econometrie.³ Zo schreven Frankema en

Fernand Braudel. De beide papers werden in 2008 in het *TSEG* gepubliceerd samen met de co-referaten van Marjolein 't Hart en Jan Willem Drukker.

3 J.L. van Zanden, 'Economische en sociale geschiedenis voor de eenentwintigste eeuw', *TSEG* 5:2 (2008) 87-92, aldaar 88.

Smits: 'Kort gezegd, de 'professionalisering' en 'internationalisering' van het vakgebied is gepaard gegaan met een overmatige nadruk op theoretiseren en 'econometriseren'.⁴ Zij benadrukten de beperkingen van het institutionele verklaringsmodel. De *black box* van de instituties moest geopend worden door aandacht te besteden aan sociaal-culturele factoren.

De twee opvallende nieuwe hoofdpunten in 2018 zijn anders, namelijk *digitalisering* en *engagement*.⁵ De ESG-voorspellers volgen hiermee gedeeltelijk de lijnen die in het onderzoeksbeleid zijn opgesteld, want het benutten van *big data* wordt daar even belangrijk gevonden als de valorisatie van het onderzoek. Hoewel velen het met mij eens zullen zijn dat autonoom onderzoek, dat wordt gedreven door de vragen die het debat genereert, minstens even legitiem is, lijkt de nieuwe generatie oprecht door maatschappelijk engagement geïnspireerd (beide hoeven elkaar overigens niet uit te sluiten). Maar terwijl de onderzoekfinanciers in Nederland en Vlaanderen inzetten op valorisatie, is het engagement van deze jonge onderzoekers ook persoonlijk van aard. Zo is opvallend dat Thomas Piketty meerdere keren terugkomt. Blijkbaar is men begaan met ongelijkheid en bestaat de overtuiging dat het ontrafelen van mechanismes en historische causaliteit een bijdrage kan leveren aan het publieke debat en de ontwikkeling van sociaal beleid. Jelten Baguet heeft deze insteek het meeste handen en voeten gegeven, door te spreken over een communicatiestrategie, over duo-jobs en het bedrijfsleven als partner van historisch onderzoek.

Je zou kunnen zeggen dat de economische en sociale geschiedenis een zekere rijping doormaakt. Het vak is steeds minder afgebakend, hoewel de sociale wetenschappen als inspiratiebron nog steeds kenmerkend blijven. Thematisch is de afgelopen halve eeuw de sociale en economische geschiedenis breder geworden, en complexiteit en samenhang worden steeds vaker benadrukt. Zo lijken de sociale wetenschappen het te winnen van de klassieke economische theorie, die met zijn *ceteris paribus* vaak minder contextgericht is. Ook is met de herontdekking van cultuur als verklarende variabele in het economisch model het gevaar geweken dat de economische geschiedenis op een econometrisch smalspoor is gekomen en zich verwijderd van de rest van de ge-

4 E. Frankema en J.-P. Smits, 'De rol van cultuur en sociale cohesie in de economische geschiedenis', *TSEG* 5: 2 (2008) 93-116, aldaar 94.

5 Deze inleiding schrijf ik op persoonlijke titel maar ik maak gebruik van de inzichten van mijn mede-juryleden Lucassen en Deneckere.

schiedschrijving (afgezien van sommige exercities voor fijnproevers).⁶ Zoals Van Zanden schreef,

juist de sterk groeiende aandacht voor instituties heeft het mogelijk gemaakt om allerlei factoren aan boord te nemen in het economisch-historisch verhaal die in de discussies in het verleden nogal eens verwaarloosd werden: de rol van de politiek bijvoorbeeld, van de manier waarop die tot stand komt en de belangenconflicten die daaraan ten grondslag liggen, tot de gevolgen van politieke besluiten, of, breder nog, instituties als gilden, vakbonden, markten, waterschappen, tot zelfs 'zachte' waarden als burgerschap, vergadercultuur, of de invloed van het recht.⁷

Het ontbreekt de inzenders niet aan ideeën en ambities. In 2007 stelde Marjolein 't Hart vast dat er geen radicale vernieuwing plaatsvond, maar zij zag wel een generatieprobleem. Zij vond dat de Tom Poezen onder ons meer met revolutionair andere ideeën zouden moeten komen (en dan niet op uitnodiging van de oude Bommels!).⁸ Daar is iets voor te zeggen. Wie gaat nu op uitnodiging revolutie prediken? Ook het pamflet *Nederland als afwijking van het algemeen menselijk patroon* was tenslotte geen prijsvraaginzending.⁹ Maar anderzijds leent een discussiemiddag zich zeker voor brutale stukken, frisse invalshoeken en radicale invallen. Misschien willen we gewoon kijken wat de geesten in beweging brengt.

En daarover viel genoeg waar te nemen. Er werd door de inzenders goed nagedacht over hun onderzoekagenda, waarbij het ging om prioriteiten en thema's en over de aanpak die hen daarbij voor ogen staat. Nu moet een onderzoekagenda méér zijn dan een beleidsagenda: wat moet er dringend onderzocht worden? Welke bronnen of methodes hebben we daarbij voor ogen en op welk werk bouwen wij voort? Je kunt bij een historiografische reflectie nadenken over de richting die het sociaal-historisch of economisch-historisch onderzoek uit zou moeten gaan en themagebieden voorstellen waarbinnen vraagstellingen kunnen worden ontwikkeld. Het wordt mooier als er bij die onderzoekagenda te-

6 J. Touwen, 'Voortbouwen op Braudel of Fogel? Een pleidooi voor interdisciplinaire economische geschiedenis in Nederland en Vlaanderen', *TSEG* 5:2 (2008) 117-137, aldaar 125, 128, 135. Braudel staat daarbij symbool voor het versterken van de inbreng van een sociaal-wetenschappelijke aanpak.

7 Van Zanden, 'Economische en sociale geschiedenis', 89.

8 Marjolein 't Hart, 'Verzin een list, jonge vrind. Over generaties en de toekomst van het vak', *TSEG* 5:2 (2008) 138-150, aldaar 146, 149.

9 In 1988 stelden drie jonge historici – Karel Davids, Jan Lucassen en Jan Luiten van Zanden – de toekomst van het vak aan de orde in een pamflet dat ze daarna gingen uitvoeren en dat geen inzending was voor een prijsvraag. K. Davids, J. Lucassen en J.L. van Zanden, *De Nederlandse geschiedenis als afwijking van het algemeen menselijk patroon* (Amsterdam 1988).

vens enige operationalisering is, met een vraagstelling en bronnen, en een positionering binnen het belangrijkste werk van de afgelopen decennia. Daarin komt het ambacht van het vak tot uiting. Hierin onderscheidt De Zwart zich in de ogen van de jury, reden waarom hij op de studiemiddag de eerste prijs won.

Maar ook de andere bijdragen zijn zeer lezenswaardig. Jelten Baguet, die in 2013 promoveerde op een studie naar politieke en economische stakeholders in de Oostendse Compagnie tussen 1722 en 1731, stuurt sterk op de toenemende aandacht voor valorisatie. In een frisse en originele verwoording van de publieke agenda, ziet hij het als zijn missie om het brede publiek te bereiken. Hij heeft daardoor wat minder aandacht voor debatten, bronnen, of het ESG-ambacht, maar richt zich op de historische praktijk en de richting die deze de komende tien jaar zou moeten volgen. Het zijn uitstekende suggesties, al krijgen de vragen die gesteld zouden moeten bij hem iets minder aandacht.

Jeff Fynn-Paul, van oorsprong een Canadese mediëvist en stadshistoricus die enkele goed-ontvangen boeken publiceerde over Manresa in Spanje in de veertiende eeuw, schreef een stuk dat ESG in verband brengt *identity politics*. Helaas was hij niet in de gelegenheid om deze interessante presentatie uit te werken tot een essay.

Het derde artikel is geschreven door acht jonge historici die alle verbonden zijn aan de Universiteit Gent: Esther Beeckaert, Sander Berghmans, Dieter Bruneel, Hanne Cottyn, Pieter De Reu, Marjolein Schepers, Tobit Vandamme en Sven Van Melkebeke. Deze groep houdt een geëngageerd pleidooi voor een *societal turn* die gestoeld is op interdisciplinair onderzoek, en zich moet bezighouden met onderwerpen als ongelijkheid, ecologie en netwerken (*connectivity*). ‘Local agency not only tells the story behind big data, it also enables historians to connect different and often interacting scales of time and space’, zo schrijven zij.

We do embrace the digital turn in this layered local-regional-global history. Digital humanities offer many benefits; including the processing of a large amount of data derived from different scales of analysis and historical contexts, the realization of comparisons and the digital preservation of databases for future generations.

Hiermee zijn zij sterk gericht op de historische praktijk en de richting die deze de komende tien jaar zou moeten volgen. Bij de suggesties zouden wel nog meer concrete onderzoeksvragen gesteld kunnen worden. De drie lenzen die zij aanbevelen hebben weliswaar relatie tot vragen over sociale ongelijkheid of ecologische bedreigingen, maar zouden in

Illustratie 1 Towards data mining (source: <https://towardsdatascience.com/data-mining-tools-f701645e0f4c>).

meer uitgewerkte vorm meer effect kunnen hebben. Maar hun oproep tot samenwerking verdient veel aanbeveling. Men kan het toejuichen als dit de richting is die de sociale en economische geschiedenis de komende tien jaar zal uitgaan.

Pim de Zwart, die werkzaam is aan de Universiteit Wageningen en zich na een dissertatie over de VOC momenteel bezighoudt met het analyseren van handel en economische groei in Nederlands-Indië, stelt dat economisch historici die graag economische groei verklaren zich ook zouden moeten richten op het verklaren van stagnatie. De Zwart stelt voor te focussen op globalisering en ongelijkheid en hoewel hij zegt dat dat voortkomt uit zijn persoonlijke voorkeur, is zijn essay stevig ingebed in de recente literatuur. Hij stelt heldere onderzoeksvragen die niet alleen het thema aangeven, maar tevens een concrete agenda en operationalisering daarvan. Hier wordt de toekomst vastgeknoopt aan de vrucht van wetenschappelijk werk in de afgelopen decennia. Voor De Zwart is de belangrijkste vraag wat de toe- of afname bepaalt van sociaal-economische ongelijkheid binnen landen en wat het verband is tussen zulke verschuivingen en globalisering van de betreffende landen. Hij komt met een heldere strategie om in de komende tien jaar de oplossing naderbij te brengen. Terloops wijst hij een aantal prominente vakgenoten terecht die een doemscenario schetsen, niet alleen omdat zij dat niet kunnen bewijzen, maar vooral omdat dat moeilijk te verbinden is met het formuleren van beleid. Hij pleit vervolgens voor systematische vergelijkingen op regionaal en nationaal niveau, hoewel nog wel onduidelijk is hoe je een dergelijke vergelijking aanpakt wanneer de regio's in verschillende landen met verschillende politieke en culturele regimes liggen.

Jeroen Puttevils, docent Middeleeuwse geschiedenis aan de Universiteit Antwerpen, beschrijft ten slotte in een methodisch en historiografisch goed ingebed essay hoe hij de komende tien jaar voor zich ziet. Hij combineert een persoonlijke onderzoeksagenda met een aantal algemene en persoonlijk getinte adviezen: 'We moeten opnieuw historici worden'. Hij pleit ervoor dat niet alleen de evidente bronnen deel gaan uitmaken van gedigitaliseerde *big data*-collecties maar ook de obscure en minder voor de hand liggende. De jury had weliswaar meer vraagstelling willen zien, maar signaleert sterke passages over gedragseconomie en over emoties. Deze bieden mooie openingen.

Vitaliteit, betrokkenheid, en een grote bereidheid om nieuwe richtingen in te slaan. Dat is wat wij in dit thema-dossier zien. Mochten al deze plannen gerealiseerd worden dan gaan we een mooi decennium tegemoet. Het *TSEG* zal deze ontwikkelingen ongetwijfeld op de voet volgen. U bent gewaarschuwd!

Over de auteur

Jeroen Touwen is Universitair Hoofddocent Economische en Sociale Geschiedenis aan de Universiteit Leiden. In 2014 verscheen van zijn hand *Coordination in Transition. The Netherlands and the World Economy, 1950-2010* (Leiden 2014).

E-mail: l.j.touwen@hum.leidenuniv.nl

